

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 15, Issue: 2, May 2023

www.historystudies.net

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE KADINLARIN YÖNETİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: MOĞOL İSTİLASINA KADAR

*The Influences of Women on Management in the Turkey Seljuk State: Until the
Mongol Invasion*

Prof. Dr. Ramazan Altınay

Uşak Üniversitesi

ramazan.altinay@usak.edu.tr

Doktora Öğrencisi Esra Çeçen

Uşak Üniversitesi

1743072052@ogr.usak.edu.tr

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 10.01.2023
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 08.04.2023
DOI Number : 10.9737/hist.2023.1135

Atıf – Citation:

Ramazan Altınay, Esra Çeçen, "Türkiye Selçuklu Devleti'nde Kadınların Yönetim Üzerindeki Etkileri: Moğol İstilasına Kadar", *History Studies*, 15/2, Mayıs 2023, s.347-359.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE KADINLARIN YÖNETİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: MOĞOL İSTİLASINA KADAR¹

The Influences of Women on Management in the Turkey Seljuk State: Until the Mongol Invasion

Prof. Dr. Ramazan Altınay
Doktora Öğrencisi Esra Çeçen

Öz

Türkiye Selçuklu Devleti'nde yapılan siyasi evlilikler neticesinde kadınlar gittikleri yerlerde devlet yönetiminde söz sahibi olmayı başarmış, gerektiğinde ülkenin savunulmasına katkıda bulunmuş, eşlerinin ölümü üzerine kendi oğullarını sultan yapmak için çaba sarf etmiş veya evlendikleri kişilerin buldukları bölgenin yeni iktidarı olmalarını sağlamışlardır. Melikelerin iktidar hırsları kimi zaman buldukları devletleri yıkılma eşiğine getirmiş, kimi zaman ise yaptıkları akıllı ve stratejik siyasi müdahalelerle yıkılmaktan kurtarmıştır. Bu makalede, Türkiye Selçuklu Devleti'nde melikelerin yaptıkları siyasi evlilikler aracılığıyla devlet yönetiminde etkili bir rol oynamalarının bu devletin siyasi tarihine etkileri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın giriş bölümünde Türkiye Selçuklu Devleti'nde kadının yeri ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Ardından eski Türk devletlerinde kadının iktidara olan etkileri ile Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletleri'nin hangi beylik ve devletlerle siyasi evlilikler yaparak akrabalık kurdukları anlatılmıştır. Daha sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nde kadınların iktidara olan etkileri hakkında bilgi verilmiş olup yapılan araştırmaların neticesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nde kadınların İslamiyet öncesi ve sonrası Türk devletlerinde olduğu gibi iktidarda etkin bir rol oynayarak önemli siyasi olaylara imza attıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Kadın/Melike, Siyasi Evlilik, Yönetim, İktidar Üzerindeki Etkiler.

Abstract

In the Turkey Seljuk State as a result of the made political marriages, women managed to have a say in the state management in the places they went, contributed to the defense of the country when necessary, made efforts to make their own sons sultan after the death of their spouses, or ensured that the people they married became the new rulers of the region they were in. Melikes ambitions for power sometimes brought the states in which they were in to the brink of collapse, and sometimes they saved them from collapse with clever and strategic political interventions. In this article, it has been studied to give information about the effects of the melikes playing an effective role in the state administration through the political marriages in the Turkey Seljuk State on the political history of this state. The introductory section of the research gives information on the status and significance of women in the Turkey Seljuk State. Next, the effects of women on power in the former Turkish states is explained, and with which principalities and states the Great Seljuk and Turkey Seljuk States established kinship by making political marriages. Then, information was given about the impact of women on power in the Turkey Seljuk State and as a conclusion of the research, it was detected that women in the Turkey Seljuk State, as well as in the pre-Islamic and post-Islamic Turkish states, played an active role in power and signed important political events.

Keywords: Turkey Seljuk State, Woman/Melike, Political Marriage, Management, Impacts on Power.

¹ Bu makale Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında yürütülmekte olan, “Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçuklu Devleti’ni Yıpratma ve Yıkma Politikaları” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Eski Türk devletlerinden başlayarak İslamiyet'in kabulünden günümüze kadar gelen süreçte kadınlar sosyal ve kültürel faaliyetlerinin yanında siyasetin içinde de bulunarak iktidarda söz sahibi olmayı başarmışlardır. Nitekim gerek "Gök Tanrı" inancının gerekse Türk töresi gelenek ve göreneklerinin benzerlik gösterdiği "İslamiyet" inancında kadınla erkeğin eşit tutulması ve kadına değer verilmesi Türklerin, Müslüman olma sebepleri arasında yer almaktadır. Türk ve Müslüman olan Türkiye Selçuklu Devleti hem soydaşlarının geleneklerini hem de dinlerinin akâidini uygulamaya devam ederek kadınlara değer vermiş ve onların siyasi, sosyal ve kültürel hayatta var olmalarını sağlamaya çalışmıştır. Zira bu dönemde kadınların siyasi hayatta etkili bir rol oynayarak, gerektiğinde sultanlar ile savaş meydanlarına gittikleri, devlet yönetimine karışarak kendi oğullarını sultan yapmaya uğraştıkları, oğulları ile birlikte devleti yönetmeye çalıştıkları, bazı yöreleri kendi idarelerinde tuttukları, kimi zaman şehrin bir saldırı anında savunulmasında etkili rol oynadıkları, sultan olan oğullarını ortadan kaldırmaya uğraşarak devlet yönetimini ele geçirmeye çalıştıkları, onların etkisiyle sultanların hâkimiyetlerini kaybettikleri ve bir bölgeyi idare altına almak amacıyla sultan soyundan kendilerinin kontrol edebilecekleri kişileri başa geçirmeye uğraştıkları bilinmektedir. Ayrıca bazı hükümdarların kendi kızlarının üzerinden damatlarını idare ederek o ülkeden pay almaya çalıştıkları görülmektedir. Şimdi eski Türk devletlerinde kadınların devlet idaresine olan etkilerine kısaca değinerek Türkiye Selçuklularının yaptıkları siyasi evlilikler neticesinde saraya gelin gelen veya giden melikelerin iktidara olan etkilerini sırasıyla açıklayalım.

1. Eski Türk Devletlerinde Kadınların İktidara Olan Etkileri

İnsanlık tarihinde annelik görevinin dışında dini, ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal hayatta aktif rol oynayan kadınlar, özellikle Türk toplumunda ayrı bir önem ve değere sahiptirler. Nitekim M.Ö. 6. yüzyılda İskit-Saka İmparatorluğu'nun başına geçen "Tomris Hatun'un" tarihte bilinen ilk kadın hükümdar olması Türk toplumunda kadının ne derece önemli bir statüde yer aldığını gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte gerek dünya tarihinde gerekse Türk tarihinde çok sayıda kadın hükümdar karşımıza çıkmamaktadır. Kadınların hükümdar olmasalar da eski Türk toplumunda İslamiyet öncesinden bu yana devlet yönetiminde diğer toplumlara kıyasla daha etkili oldukları görülmekte olup aralarında devletin uyguladığı siyasete yön verenler ve naiplik görevini üstlenerek devleti yönetenler de bulunmaktaydı. Ayrıca kadınlar elçilerin kabulünde yer alır ve devlet meclislerine katılırlardı. Sultan hanımlarının gelecekteki sultanların anneleri olacaklarından dolayı "ilk eş ve soylu (Türk) olmalarına" özen gösterilirdi. Zira eski Türklerde anne sülalesiyle baba sülalesi aynı derecede kıymetliydi. Bu nedenle asalet yalnızca babadan gelmezdi. Anne soyunun da asil olması gerekliydi. Bu nedenle Harezmi'deki bir kız hem annesi hem de babası Türk olmayan bir erkekle evlenemezdi. Çünkü evleneceği erkeğin sadece babasının Türk olması asil olması için yeterli sayılmazdı.² Nitekim Göktürk hakanlarından Mohan Kağan'ın oğlu Ta-Lo-Pien (Talobien) annesi soylu olmadığı için hükümdar olamamıştır. Tarihte buna benzer durumlar Gök Tanrı inancına sahip olan Göktürklerle birlikte bu devletten daha önce kurulmuş olan Hunlarda da karşımıza çıkmaktadır.³ Ayrıca Yenisey Yazıtlarında ve Orhun Âbideleri'nde geçen bazı ifadelerde eski Türk devletlerinde kadının önemi bir kez daha vurgulanmaktadır.⁴

Türkler, İslamiyet'i kabul etmeden evvel farklı dinlere inanmaktaydı. Bu dinler arasında Budizm, Maniheizm, Musevilik, Hıristiyanlık, Zerdüştlük, Totemizm, Dinamizm, Şamanizm,

² Pınar Sertkaya, *Türk Tarihinde Terkenler*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011, s. IV; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 270; Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Haz.: Mehmet Kaplan, T.C. Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, İstanbul 1976, s. 154.

³ Serpil Aygün, "Kültegin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Kadın Üzerine Kısa Bir İnceleme", *Kültür Dergisi*, S. 103, Ocak-Şubat 1994, s. 59.

⁴ Bahsi geçen yazıtlarda kadınlar hakkında geçen ifadeler için; "agm", s. 58-59; Muharrem Ergin, *Orhun Âbideleri*, Hisar Gazetesi Yayınları, Ankara 2003, s. 15, 17-18, 21, 24, 27.

Töyonizm ve en yaygın olarak ise Gök Tanrı dini bulunmaktaydı.⁵ Ziya Gökalp'e göre eski Türk toplumunun dinlerinden olan "töyonizm" ve "şamanizm" göre, her icraatın bu dinlere riayet edilerek yapılması gerekli olduğu için icraatlarla ilgili toplantılara kadın ve erkeğin birlikte katılması zorunluluğu vardı. Örneğin "velayeti amme", yani kamu velayeti hakan ve eşi olan hatunun ortak iradesiyle ortaya çıktığı için bir emirname yazıldığında "hakan emrediyor ki" şeklinde başladığı zaman "mutâ" olmaz yani itaat edilmezdi. İtaat edilebilmesi için mutlaka "hakan ve hatun emrediyor ki" sözüyle başlaması gerekmektedir. Bununla birlikte hükümdar yalnız başınayken gelen elçilerle görüşemez, elçiler, sağ tarafta hükümdar, sol tarafta hükümdarın hanımı olan hatun oturuyorken ikisinin birlikte karşısına çıkardı. Ayrıca "şölenlere, kurultaylara, ibadetlere, ayinlere, savaş ve barış meclislerine" hükümdar ve hanımı birlikte katılırdı. Hükümdarın hükümete ortak olan hanımı "Türkan" unvanına sahipti. Hatun ise hükümdar sülalesine bağlı olan prenseslerin ortak unvanıydı.⁶

2. Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklularında Siyasi Evlilikler

Müslüman Türk devletlerinde hanedanlığa bağlı kadınlar, eski Türk devletlerinde olduğu gibi siyasi, sosyal ve kültürel hayatta önemli bir statüde yer alarak günümüze erişen kıymetli eserlerin dahi banileri olmuşlardır. Selçuklu hanedanlığına mensup olan bazı kadınlar hükümdarlarla birlikte değil bir süreliğine veya daimi olarak farklı şehirlerdeki saraylarda kalmışlar, hatunların emrine yeteri kadar "idari ve askeri kuvvetler, özel bir servet, özel bir vezir ve bazı görevliler" verilmiştir. Ayrıca hükümdarların "Terken" unvanına sahip olan hatunlarının "arazileri, divan teşkilatları, askerleri ve servetleri" olduğu bilinmektedir. Terkenlere ait olan bu kuvvet, Türk devletlerinde bazen sorunlar çıkararak yönetimde zafiyetlere sebep olmuştur. Çünkü Terkenler bu gücü, bazı zamanlar kendi çıkarları için kullanmışlar, onlar istediklerine kavuşabilmek adına siyasi ve askeri müdahalelerde bulunmuşlardır.⁷

Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletleri'nde sultanlar, diğer beylik ve devletlerle evlilik yoluyla akrabalıklar kurarak aralarındaki meseleleri halletmeye, onları yanlarına çekerek başka beylik veya devletlere karşı müttefik olmaya ve hısım oldukları beylikler ve devletler üzerinde hak iddia ederek onların üzerinde nüfuz sahibi olup topraklarını genişletmeye çalışmışlardır. Bu nedenle sultanların yaptıkları çoğu evliliğin siyasi bir amaç doğrultusunda gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Yapılan bu siyasi evlilikler neticesinde saraya gelin olarak gelen melikeler veya gelin giden sultanların kız çocuklarının İslamiyet öncesi ve sonrası Türk devletlerinde uygulanan Türk ve İslam gelenek ve göreneklerinde olduğu üzere siyasi, idari ve kültürel hayatta önemli bir statüde yer aldıkları anlaşılmaktadır.

Büyük Selçuklu Devleti'nde hem eski Türk devlet gelenek ve göreneklerinin hem de İslam örf ve adetlerinin etkili olduğu görülmektedir. Büyük Selçuklu sultanlarının kendileri ve kızları birçok siyasi evlilik yapmış olup bu devlet ile Abbâsîler, Harzemşahlar, Büveyhîler, Karahanlılar, Gürcüler, Gazneliler, Ukaylîler, Kâkûyîler, Dânişmendîler, Artuklular, Bâvendîler, Kıpçaklar, Nîmrûz Melikliği, Ahvaz ve Basra Emirliği, Mezyedîler ve Selçuklu hanedanlık üyelerinin arasında akrabalıklar kurulmuştur.⁸

Türkiye Selçuklu sultanları, kendilerinin ve çocuklarının evliliklerinin neredeyse tümünü takip ettikleri siyasete riayet ederek gerçekleştirmişlerdir. Onlar, daha çok Türk ve Müslüman

⁵ Türker Eroğlu-Hatice Çiğdem Kılıç, "Türk İnançları ve İnanışlar", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 49, 2005, s. 755-762.

⁶ Gökalp, *age*, s. 158-159.

⁷ Ahmet Gündüz, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletleri'nde Kadının Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 5, S. 5, Ekim 2012, s. 140.

⁸ Bülent Kaçın, *Selçuklu Hatunları, Büyük Selçuklu Devleti Hanedan Üyelerinin Siyasî Evlilikleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2017, s. 193-196; Ergin Ayan, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Hanedan Evlilikleri*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 18-41, 50-53, 67-71, 81-99; Sefer Solmaz, *Dânişmendîler Devleti ve Kültürel Mirasları*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2001, s. 22; Faruk Sümer, "Selçuklular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 366, 369; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1967, s. 364, 366-368, 372-373, 375, 378.

hanedanlıkları ile kız alıp vererek akrabalık kurmuş olsalar da Hıristiyanlar ve Budistlerle de siyasi evlilikler yapmışlardır. Türkiye Selçukluları ile Çaka, Dânişmend, Artuk, Saltuk ve Mengücek Beylikleri, Haçlılar, Ermeniler, Gürcistan Krallığı, Bizans İmparatorluğu, Abbâsî, Harezşahlar, Eyyübî, Altın Orda ve İlhanlı Devletleri, Zengî Atabeyliği ve Selçuklu hanedanlık üyeleri arasında siyasi evlilikler yapıldığı bilinmektedir.⁹

3. Türkiye Selçuklu Devletinde Kadınların İktidara Olan Etkileri

Eski Türk devletlerinde kadınların kurultaya dahi başkanlık ettikleri ve siyasete karışarak devlet yönetiminde hükümdardan sonra gelen en önemli idari otorite oldukları kaynakların verdikleri bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu durum İslamiyet'in Türkler tarafından kabulünün ardından kurulan Büyük Selçuklu Devleti ve onunla aynı soydan gelen Türkiye Selçuklu Devleti'nde de aynen devam etmiş, evlilik yoluyla saraya gelin olarak gelen kadınlar ve dünyaya gelen kız çocukları zaman zaman Selçuklu iktidarına karışarak önemli tarihi olayların meydana gelmesine sebebiyet vermişlerdir. Bu nedenle burada meydana gelen tüm siyasi evlilikler üzerinde durmayarak sadece devrin müverrihlerinin kayda geçirdiği iktidarda etkili olan kadınların evlilikleri hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra meydana getirdikleri hadiseleri açıklamakta fayda vardır.

Türkiye Selçuklu sultanlarının, eşleri durumunda olan hatunlara bazı zamanlarda başkentlerinin dolayısıyla ülkelerinin savunmalarını bıraktıkları dönemin önemli kaynaklarının verdikleri bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu duruma örnek olarak Sultan I. Kılıç Arslan'ın başkenti İznik'in Haçlılara ve Sultan Mesud'un başkenti Konya'nın Bizans'a karşı savunmalarını eşlerine bırakmalarını göstermek mümkündür. Sultan I. Kılıç Arslan, Bizans'a karşı müttefik olmak suretiyle İzmir'de hâkimiyet süren Çaka Bey'in kızı ile evlenmiş olup Bizans İmparatoru Alexios Komnenos'un yazdığı mektupla kendisini kıskırtması sonucunda kayınpederini verdiği bir ziyafet sırasında öldürmüştür. Sultan I. Kılıç Arslan, Pierre l'Hermite'in idaresindeki ilk Haçlı ordusunu imha ettikten sonra, başkenti olan İznik'te kız kardeşini, karısını, çocuklarını ve hazinesini bırakarak Malatya seferine çıkmıştır. Sultanın karısı aynı zamanda Çaka Bey'in de kızı olan melike ile sultanın kız kardeşi Haçlılara karşı İznik'in savunulması ve şehrin Bizans'a teslimi sırasında etkili bir rol oynamışlardır. Şehrin düşmesinin ardından onlar ve sultanın iki çocuğu Bizans tarafından esir alınmış,¹⁰ ancak çok geçmeden serbest bırakılmışlardır.¹¹ Bu duruma benzer bir durumda Sultan Mesud döneminde yaşanmıştır. O, kapana kısılr şekilde şehirde kalmak istemediğinden başkenti Konya şehrinin savunmasını karısına bırakarak dağlara çekilmiştir. İmparator Manuel Komnenos, bu sırada şehrin muhafazasına liderlik eden Sultan Mesud'un karısına mektup göndererek: "*Bilmenizi isteriz ki, imparatorluğumuzun kölesi olan sultan yaşıyor. Savaşın tehlikelerinden kaçtığı için hayatta*" demiştir. Bu sırada sultanın karısının, imparatoru ağırlamak amacıyla "*iki bin koyun, çok sayıda öküz ve pek çok çeşit yemek hazırlattığı*" kaynaklarda geçmektedir. Ancak Bizanslıların, Konya'nın çevresindeki evleri yakıp-yıkarak meşgul olmalarından dolayı bu ziyaret gerçekleşmemiştir.¹² Bu bilgilerden her

⁹ Seval Orhan Dünder, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Evlilik*, Dün Bugün Yarı Yayınları, İstanbul 2021, s. 9, 181-184; Kafesoğlu, "agm", s. 379-380, 382-383.

¹⁰ Bizans İmparatoru Alexios Komnenos, Sultan I. Kılıç Arslan'ın karısı olan melikeyi Çaka Bey'in kızı olması münasebetiyle İzmir'in ele geçirilmesinde kendisine yardımcı olabileceği düşüncesiyle esir olarak almıştır. İmparator, İzmir'i ele geçirmesinin ardından kurtuluş parası istemeden sultanın ailesini serbest bırakmıştır. Bkz. Anna Komnena, *The Alexiad*, Çev: Elizabeth A.S. Dawes, Cambridge, Ontario 2000, s. 199; Anna Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, Çev: Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996, s. 337.

¹¹ Komnena, *The Alexiad*, s. 155-156, 193-194; Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, s. 270-271, 328; Willermus Tyrensis, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, Çev: Emily Atwater Babcock-A. C. Krey, Columbia University Press, New York 1943, s. 168; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıcından Kudüs'ün Zaptına Kadar*, Çev: Ergin Ayan, C. 1, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2016, s. 128; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2004, s. 62.

¹² Ioannes Kinnamos, *Deeds of John and Manuel Comnenus*, Çev: Charles M. Brand, Columbia University Press, New York 1976, s. 41, 43-44; Ioannes Kinnamos'un *Historia'sı (1118-1176)*, Çev: Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001, s. 38, 40; Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK,

iki sultanın da başkentlerinin savunmasını eşleri olan hatunlara bıraktığı anlaşılmakta olup bu durum kadınların Türkiye Selçuklu Devleti'nde önemli bir statüde olduklarını ve iktidarda etkili bir rol oynadıklarını kanıtlar niteliktedir.

Türkiye Selçuklu Devleti ile diğer hanedanlıklar arasında melikeler nedeniyle ikili ilişkilerin bozulduğu ve bu durumun savaflara dahi yol açtığı görülmektedir. Bu duruma örnek olarak 1101 yılı Haçlı Seferine karşı müttefik olan Sultan I. Kılıç Arslan ile Dânişmend Gazi arasında yaşanan olayı vermek mümkündür. Zira savaştan önce Dânişmend Gazi, Haçlıları yenilgiye uğratabilmeleri durumunda sultana; “giderlerinin karşılığında, ganimetin yüzde yirmisiyle birlikte yüz bin dinar, Elbistan'ı ve kızını” vermeyi teklif etmiş; ancak Haçlıların imha edilmesinden sonra “yüz bin dinarı ödemiş olsa da kızının çeyizi ile meşgul olduğunu söyleyip Elbistan'ı ve kızını vermeyi erteleyerek” sultanı oyalamıştır. Sultan, onun bu davranışı nedeniyle yüz bin dinarı Dânişmend Gazi'ye geri vermiş ve “para için değil İslamiyet'i korumak için mücadele ettiğini ve Dânişmend Gazi'nin parasına ihtiyacı olmadığını” söylemiştir. Daha sonra Dânişmend Gazi'nin rahatsızlandığı haberini alan sultan, Elbistan ve Zibatra'yı alarak Malatya'ya doğru ilerlemiştir. Ancak Dânişmend Gazi'nin iyileşerek büyük bir orduyla harekete geçtiğini öğrenen sultan geri çekilmek zorunda kalmıştır.¹³

Hatunların gerçekleştirdikleri evliliklerle iki ülke ilişkilerini bozarak savaşa neden olmalarına bir diğer örnek olarak Sultan II. Kılıç Arslan'ın, Erzurum Meliki İzzeddin Saltuk'un kızıyla yaptığı nikâh hadisesini vermek mümkündür. Yapılan bu siyasi evlilik Türkiye Selçukluları ile Saltuklular arasındaki ilişkiyi bozmamış olsa da bu devlet ile Dânişmendlilerin arasını açmış ve savafla sonuçlanmıştır. Zira Nizâmeddin Yağbasan, Sultan II. Kılıç Arslan'a ait olan gelin konvoyuna saldırı düzenleyip gelini İslam dininden döndürerek nikâhı bozmuş ve ardından gelin tekrar Müslüman olduktan sonra onu yeğeni Zünnun ile evlendirmiştir.¹⁴ Böylece Zünnun, Sultan Mesud'un kızı dolayısıyla Sultan II. Kılıç Arslan'ın kız kardeşi olan melikenin dışında Erzurum Meliki İzzeddin Saltuk'un kızıyla da evlenmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz durumlara bir diğer örnek olarak Sultan II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuk Hatun'un Hısnıkeyfâ Artuklu hükümdarı Nüreddin Muhammed'le yaptığı evliliği gösterebiliriz. Nitekim Nüreddin Muhammed karısını bırakıp şarkıcı bir hatuna âşık olarak evlenmiş ve onunla birlikte ülkesini ve hazinesi yönetmeye başlamıştır. Nüreddin Muhammed'in hanımı Selçuk Hatun'dan yüz çevirerek ona kötü davranması üzerine, bu hatun olanları babasına bildirmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle sultan ordusuyla birlikte Nüreddin Muhammed'e karşı harekete geçmiş, o da çareyi Selâhaddin Eyyübî'nin yanına sığınmakta bulmuştur. Bu durum üzerine Selâhaddin Eyyübî, sultana elçisini göndererek husumeti sonlandırmasını istemiştir.¹⁵

Sultan II. Kılıç Arslan, Selâhaddin Eyyübî'ye yolladığı mektupta; Nüreddin Muhammed'den kızıyla evlendiğinde çeyiz olarak aldığı yerleri geri vermesini istemiştir. Selâhaddin Eyyübî,

Ankara 2003, s. 65; Niketas Khoniates'in eserinde; Kuşatma esnasında Konya şehrini savunan kişinin, imparatorun kuzeni Ioannes Komnenos ile evli olan Sultan Mesud'un kızının olduğu ve savunmayı başarılı bir şekilde sürdürdüğü ifade edilmiştir. Süryani Mihail'in eserinde; bu melikenin imparatorun kuzeni olan Ioannes Komnenos ile nişanlı olduğu ve daha sonraları Nüreddin Mahmud ile evlendiği aktarılmıştır. Seval Orhan Dündar'ın eserinde; bu hatunun Sultan Mesud'un kızı Selçuka Hatun olduğu belirtilmiştir. Bkz. Niketas Khoniates, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Çev: Harry J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1984, s. 21, 31; Niketas Khoniates, *Niketas Khoniates Historia, Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, Çev: Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1995, s. 23, 36; Süryani Mihail, *Süryani Mihail Vakayinâmesi*, Çev: Hrnt D. Andreasyan, C. 2, TTK Kütüphanesi'ndeki 44-2 numaralı basılmamış nüsha, Ankara 1944, s. 162; Dündar, *age.*, s. 48.

¹³ Kerimü'd-din Mahmud Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev: Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2000, s. 21.

¹⁴ İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi el-Kâmil fi't-târîh Tercümesi*, Çev: Abdülkerim Özyayın, C. 11, Bahar Yayınları, İstanbul 1989, s. 258; Muharrem Kesik, “Yağbasan Devrinde Dânişmendliler-Türkiye Selçukluları İlişkileri”, *İÜEFİD*, S. 37, Temmuz 2002, s. 145.

¹⁵ İbn Vâsıl, *Mufarricu'l-Kurub fi Ahbâr Beni Eyyüb*, Nşr: Cemâleddin al-Şiyâl, C. 2, Matba'atü Câmî'etü Fûâd, Kahire 1957, s. 96; Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, C. 2, TTK, Ankara 1999, s. 425-426; İbnü'l-Esir, *age.*, C. 11, s. 370; M. Remzi Ataoğlu, *Hısn-ı Keyfâ Artuklu Devleti*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1989, s. 101; Süleyman Özbek, “Türkiye Selçuklu Devleti ile Eyyübîler'in Siyasi İlişkileri”, *İslâm Medeniyeti Tarihi, Selçuklular*, Ed. Muhammed Ali Alioğlu, Siyer Yayınları, C. 10, İstanbul 2018, s. 321.

sultana cevap mektubu yazarak; Nûreddin Muhammed'in kendi yanına sığınmasından dolayı ona verdiği sözden dönmeyeceğini, sultanın onun üzerine hareket etmesi halinde kendisinin ona yardım edeceğini bildirmiştir. Bu durum üzerine iki taraf arasında gerilim had safhaya ulaşmıştır. Selâhaddin Eyyûbî'nin kendi üzerine doğru harekete geçtiğini öğrenen sultan, veziri İhtiyârüddin Hasan'ı onun yanına göndererek kızına yapılanları anlatmış ve Artuklulara haddini bildirmesi gerektiğini iletmıştır.¹⁶ Ancak Selâhaddin Eyyûbî olanlara sinirlenerek sultan, ülkesine geri dönmezse Malatya'yı ve diğer tüm Selçuklu topraklarını ele geçireceğini söylemiştir. Vezir, sonraki gün yine Selâhaddin Eyyûbî ile görüşerek Haçlılarla olan mücadelesini terk ederek Selçukluların ülkesine saldırmasının büyük bir kötülük olduğunu, Müslümanlar tarafından bu nedenle itibarının zedeleneceğini ve sultanın bu hadisede haklı olduğunu ifade etmiştir. Selâhaddin Eyyûbî, vezirin söylediklerinin doğru olduğunu, ancak Nûreddin Muhammed, kendisine sığındığı için onu bırakmadığını, bu sorunu aralarında çözmeleri gerektiğini söylemiştir. Selçuklu veziri, Nûreddin Muhammed ile görüşmüş ve bir sene sonra şarkıcı kadını yanından uzaklaştırması, bunu yerine getirmezse Selâhaddin Eyyûbî'nin ona yardım etmemesi ve sultan ile birlikte Nûreddin Muhammed'in karşısında olması hususunda anlaşmaya varmıştır. Bu durum üzerine tüm hükümdarlar ülkelerine geri dönmüşler ve Nûreddin Muhammed anlaşmaya uygun bir şekilde hareket ederek bir sene sonra bu şarkıcı kadından ayrılmıştır.¹⁷ Nûreddin Muhammed'in ölümünün ardından Selçuk Hatun, Abbâsî Halifesi Nâsır Lidinillâh ile evlenmiştir. Sultan II. Kılıç Arslan'ın, halife ile ilişkilerini kuvvetlendirmek amacıyla bu evliliğin gerçekleşmesini sağladığı bilinmektedir.¹⁸

Türkiye Selçuklularında sultanların savaş meydanına eşlerini götürdükleri görülmektedir. Nitekim Sultan I. Kılıç Arslan, Musul'u ele geçirmek amacıyla Emîr Çavlı ile olan mücadelesi sırasında yerine on bir yaşındaki oğlu Şahinşah'ı bırakarak onu şehrin idaresiyle görevlendirmiş, onun yanına askeri bir kuvvet ve işleri yerine getirmesi için Bozmuş isimli emiriyle birlikte bazı emirlerini ve Şahinşah'ın annesini bırakmıştır. Ancak sultanın vefat etmesi üzerine onlar Muhammed Tapar'ın yanına gönderilmiştir.¹⁹

Türkiye Selçuklu melikeleri, kendi oğullarını sultan yapmak için yoğun bir çaba sarf ederek önemli olayların meydana gelmesine neden olmuşlardır. Sultan I. Kılıç Arslan'ın karısı Ayşe Hatun'un, sultanın dördüncü oğlu Tuğrul Arslan'ın annesi olduğu bilinmektedir. Sultanın vefatının ardından Emîr Bozmuş, onları Malatya'ya götürmüş ve bu şehzade burada tahta çıkarılmıştır. Ayşe Hatun, oğlu Tuğrul Arslan'ın iktidarda kalmasını sağlamak amacıyla, tıpkı Sultan Melikşah'ın karısı Terken Hatun'un çocuk yaştaki oğlu Mahmud'u sultan yapmak için sergilediği yoğun gayrete benzer bir şekilde davranarak emeline ulaşmak adına türlü yollara başvurmuştur. Nitekim Ayşe Hatun, bir plan dâhilinde hareket ederek bu sırada Malatya'da nüfuz sahibi olan Emîr Arslan sayesinde Emîr Bozmuş'tan kurtularak bu emirle evlenmiştir. Daha sonra Ayşe Hatun oğluyla işbirliği yaparak, halkın zorla altınlarını aldığı gerekçesiyle Arslan'ı yakalayarak hapsedmiştir. Onlar, bir yıl sonra Arslan'ı, Sultan Muhammed Tapar'ın yanına göndermişlerdir. Bu durum üzerine Sultan Muhammed Tapar, Tuğrul Arslan'ın ağabeyi olan Şahinşah'ı Anadolu'ya göndererek onun Türkiye Selçuklu sultanı olmasını sağlamıştır. Ayşe Hatun, 1113 yılında yine güç kazanmak amacıyla bu sırada kuvvetli bir durumda bulunan Artuklu Belek Gazi'nin yanına gitmiş;

¹⁶ İbn Vâsıl, *age*, s. 96-97; İbnü'l-Esîr, *age*, C. 11, s. 371; Ataoğlu, *agt*, s. 101-102.

¹⁷ İbnü'l-Esîr, *age*, C. 11, s. 371-372; Ataoğlu, *agt*, s. 103.

¹⁸ El-Cenâbî, *Cenâbî Mustafa Efendi'nin el-'Aylemü'z-zâhir fi ahvâli'l-evâil ve'l-evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları İle İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*, Haz.: Muharrem Kesik, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994, s. 9.

¹⁹ Ahmed bin Mahmud, *Selçuk-nâme*, Haz.: Erdoğan Merçil, C. 2, Kervan Kitapçılık, İstanbul 1977, s. 147; Abdülkerim Özeydin, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, TTK, Ankara 1990, s. 60-62; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-târîh Tercümesi*, Çev: Abdülkerim Özeydin, C. 10, Bahar Yayınları, İstanbul 1989, s. 344-345.

“Sultan birçok kez sizi methederek, tüm Türk emirlerinin arasında Belek seviyesinde zeki ve güçlü biri daha yoktur dedi. Ben de bu nedenle beni ve çocuklarımı himayenize almanızı istiyorum” diyerek onunla evlenmiştir.

Böylece Tuğrul Arslan ile annesi Ayşe Hatun’un Malatya’da devletten ayrı olarak kurdukları küçük Selçuklu Sultanlığı’nda, Artuklu Belek Gazi hükümdarın atabeyi konumuna gelmiştir.²⁰

Devlet yönetiminde kadınların söz sahibi olarak oğulları ile birlikte ülke idaresini ele aldıkları görülmektedir. Ayşe Hatun yine bu duruma örnek olarak verilebilecek kadınların başında gelmektedir. Artuklu Belek Gazi’nin 6 Mayıs 1124 tarihinde şehit olmasının ardından güç kaybeden Ayşe Hatun ve oğlu Tuğrul Arslan, Dânişmendlilerin 13 Haziran 1124 tarihinde Malatya’yı kuşatması üzerine birlikte hareket ederek Haçlılardan otuz bin ücretli asker almayı denemişlerdir. Ancak başarılı olamayınca Ayşe Hatun kentteki tüm önemli ve varlıklı insanları yakalatarak hapse attırılmıştır. Onun, mücevherlerini ele geçirmek için bu kişilerin evlatlarına işkenceler yaptırdığı, hatta kentteki tüm halkı öldürmeyi göze aldığı bilinmektedir. Malatya’nın Dânişmendlilerin eline geçeceğini anlayan Ayşe Hatun, herkesi soyarak oğluyla birlikte şehirden kaçmayı tasarlamıştır. Ayşe Hatun, oğlu Tuğrul Arslan ile birlikte 10 Aralık 1124 tarihinin sabah saatlerinde şehirden kaçarak Minşar Kalesi’ne gitmiştir.²¹

Türkiye Selçuklu Devleti’nde yaşanan saltanat kavgaları sırasında yaptıkları siyasi evlilikler neticesinde müttefik kazanarak kardeşlerini yenilgiye uğratıp tahta çıkan şehzadeler olmuştur. Esasen bu tür akrabalıklar bir nevi çıkar ilişkisine dayalıdır. Zira bu sayede diğer beylik veya devletlerin hükümdarları akrabalık kurdukları hanedanlıkların iç ilişkilerine karışma fırsatı yakalamış hatta kendilerini o ülkelerin mirasçısı olarak görebilmişlerdir. Bu duruma örnek olarak Sultan Mesud’u vermek mümkündür. Zira sultan, evlendiği hanımının babası Emîr Gazi’nin yardımıyla tahta çıkmış olup bu nedenle başlangıçta Dânişmend Beyliği’ne tabi bir siyaset yürütmek zorunda kalmıştır. Emîr Gazi, bu durumdan istifade ederek başta Malatya olmak üzere Selçuklu topraklarının bir kısmını kendi beyliğine katmıştır.²² Görüldüğü üzere beylik veya devletlerde kadınlar yaptıkları siyasi evliliklerle gelin gittikleri ülkelerde başa geçecek sultanları belirlemiş bununla birlikte geldikleri ülkelerin kimi zaman çeyiz yoluyla toprak kazanmasına kimi zamanda burada olduğu gibi toprak kaybetmesine neden olmuşlardır.

Sultan Mesud’un kızlarını Dânişmendli Zünnun ve Nizâmeddin Yağıbasan, Bizans İmparatoru II. Ioannes Komnenos’un yeğeni Ioannes ve Zengîlerin Haleb Atabeyliği hükümdarı Nûreddin Mahmud ile evlendirdiği bilinmektedir. Sultan Mesud, Zünnun ile evlendirdiği kızı üzerinden Dânişmend Beyliği’nin taht kavgalarına müdahil olarak kendi damadını devletin başına geçirmeye ve bu sayede beyliğin üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmıştır.²³ Bu bilgiden anlaşılacağı üzere Sultan Mesud, kayınpederi Emîr Gazi tarafından kendisine uygulanan siyaseti onun ölümünden sonra devam ettirerek, kendi kızı üzerinden damadı Zünnun’u yani Dânişmendlileri idare altına almayı ve ülke topraklarını ele geçirmeyi tasarlamıştır.

Hükümdarların başka ülkelerin iç işlerine karışma fırsatı yakalamak ve bu ülkelere ait olan toprakları ele geçirmek amacıyla kurdukları akrabalıklara bir diğer örnek olarak, Nizâmeddin Yağıbasan’ın başka hatundan olan kızını, kayınpederi Sultan Mesud’un oğlu Şahinşah ile evlendirmesini vermek mümkündür. Zira Türkiye Selçuklularını hâkimiyeti altına almayı

²⁰ Abû’l-Farac, *age*, s. 349, 351; İbnü’l-Esir, *age*, C. 10, s. 184-185; Emine Uyumaz, “Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Meliklerin Evlilikleri”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, C. 2, 2001, s. 398-399; Faruk Sümer, “Anadolu Selçukluları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 381.

²¹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)*, Çev: Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara 2000, s. 282; Süryani Mihail, *age*, s. 82-83; Abû’l-Farac, *age*, s. 358-359, 361; İsmail Hakkı Uzunçarşılı-Rıdvan Nafiz Edgüer, *Sivas Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1346/1928, s. 22; Kesik, *age*, s. 36-38.

²² Sefer Solmaz, “Emîr Gazi”, *Konya Ansiklopedisi*, C. 3, Konya 2012, s. 186; Uyumaz, “agm”, s. 400.

²³ Süryani Mihail, *age*, s. 162, 172; Abû’l-Farac, *age*, s. 391; Urfalı Mateos, *age*, s. 319; Khoniates, *O City of Byzantium*, s. 66; Khoniates, *Niketas Khoniates Historia*, s. 80; Mustafa Demirci, “Selçuklular ile Danişmentliler Arasındaki Evlilikler ve Evlilik Diplomasisi”, *Dânişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Bildiriler*, 2016, s. 45; Dündar, *age*, s. 46; Uyumaz, *age*, s. 400-402.

planlayan Nizâmeddin Yağlıbasan bu nedenle damadı Şahinşah'ı, Sultan II. Kılıç Arslan'a karşı korumuş ve tahta çıkabilmesi adına elinden geleni yapmıştır. Kısaca o, bu siyasi evlilik neticesinde babası Emîr Gazi ve kayınpederi Sultan Mesud'un uyguladığı siyaseti sürdürmüştür.²⁴ Burada yine hatunların bağlı oldukları ve gelin gittikleri hanedanlıkların uyguladıkları siyaseti, yaptıkları evlilikler neticesinde dolaylı yoldan etkiledikleri görülmektedir.

Hatunların sultan olan oğullarını ortadan kaldırmaya uğraşarak devlet yönetimini ele geçirmeye çalışmalarına örnek olarak Dânişmendli Aynüddeve'nin hanımını vermek mümkündür. Aynı zamanda Selçuklu şehzadesi Tuğrul Arslan'ın kızı olan bu hatun ilk olarak amcası Sultan Mesud'u Malatya kuşatmasından vazgeçirmek amacıyla kocası Dânişmendli Aynüddeve tarafından sultana gönderilmiş, ancak Sultan Mesud bu isteği kabul etmeyerek şehri kuşatmıştır. Sultan üç ay devam eden şehir kuşatmasından bir sonuç elde edemeyerek 14 Eylül 1143'te geri çekilmek zorunda kalmıştır.²⁵ Daha sonra bu hatun Sultan Mesud'un yeniden Malatya'yı kuşatması sırasında sultanın ayaklarına kapanıp af dileyerek oğlunu kurtarmayı başarmış, ancak bu olayın ardından kendisi, oğlunu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Sultan Mesud'un yeğeni olan bu melike kentin yönetimini ele geçirmiştir. Bu hatun kentte Hıristiyan-Müslüman ayrımı göz etmeden tüm halka eziyet ederek halktan ağır vergiler almıştır. Ayrıca bu hatunun büyücüleri çevresinde topladığı bilinmektedir. O, daha sonra oğlu Zülkarneyn'e komplo kurarak onu öldürmeye çalışmış, ancak bu teşebbüs gerçekleşmeden ortaya çıkınca kentin ileri gelenleri bu hatunu ve çevresindeki büyücü kadınları kentten atmışlardır.²⁶

Türkiye Selçuklu melikelerinin sultan soyundan kendilerinin kontrol edebilecekleri kişileri başa geçirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Sultan Mesud'un, Nizâmeddin Yağlıbasan ile evlendirdiği kızı olan melikeyi göstermek mümkündür. Zira o, eşi Nizâmeddin Yağlıbasan'ın vefat etmesi üzerine ölen eşinin yeğeni İbrahim'in oğlu İsmail'le evlenerek Sivas şehrinde iktidarı ele geçirmiştir. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş olup Sivas'ta yoğun kar yağışı nedeniyle başlayan kıtlık ve Melik İsmail'in birçok buğday dolu ambarı olmasına rağmen halkı aç bırakması üzerine çıkan isyanda halk tarafından hem Melik İsmail hem de karısı olan melike öldürülmüştür.²⁷

Tarihi olaylar incelendiğinde melikelerin, Türkiye Selçuklu sultanlarını etkileri altına alarak kendi adlarına para bastıracak kadar siyasi güce sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu duruma Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'le evlenen Gürcü Prensesi Thamara'yı (Gürcü Hatun) örnek göstermek mümkündür. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, hanımı olan bu melikenin resmini ulemanın karşı çıkmasına rağmen akçe ve dinarlara bastırarak halkın ona saygı duymasını sağlamaya çalışmıştır. Nitekim bu sikkelerde yer alan "Arslan" motifinin Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i "Güneş" motifinin ise hanımı Thamara'yı simgelediği düşünülmektedir. Ancak bu motiflerin "*şir-û hurşid*" (Arslan ve Güneş) olarak tanındıkları ve geçmişlerinin daha eski zamanlara dayandıkları bilinmektedir. Bu tasvirlerin zamanla İslam sanatında kullanımı yaygınlaşmıştır.²⁸

Kadınlar gerçekleştirdikleri siyasi evlilikler neticesinde ikili ilişkileri düzelterek devletlerin yakınlaşmalarını sağlamışlardır. Sultan II. Kılıç Arslan'ın oğlu Müizzeddin Kayserşah'ın zor durumda kalması üzerine kendisine müttelik olarak destek sağlamak amacıyla siyasi bir evlilik yaptığı bilinmektedir. O, kardeşi Sivas Meliki Kutbeddin Melikşah'ın, kendisinin hâkim olduğu

²⁴ Uyumaz, *age*, s. 401; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s. 226-228.

²⁵ Abû'l-Farac, *age*, s. 377; el-'Âzîmî, *Azîmî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143/44)*, Çev: Ali Sevim, TTK, Ankara 2006, s. 82; Süryani Mihail, *age*, s. 123-124; Turan, *age*, s. 205.

²⁶ Abû'l-Farac, *age*, s. 390; Süryani Mihail, *age*, s. 166; Muharrem Kesik, "Türkiye Selçukluları-Dânişmendliler İlişkilerinde Siyasî Evlilikler ve Hatunların İdarededeki Roller", *Erciyes Üniversitesi Türk Dünyası Araştırma Merkezi, I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi Bildiriler (Kayseri, 27-30 Eylül 2010)*, 2014, s. 389.

²⁷ Abû'l-Farac, *age*, s. 400, 414; İbnü'l-Esîr, *age*, C. 11, s. 258; Aksarâyî, *age*, s. 23; Süryani Mihail, *age*, s. 226-227; Osman Turan, "Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan", *Türkler*, C. 6, Ankara 2002, s. 691; Turan, *age*, s. 228, 230; Abdülkerim Özyayın, "Dânişmendliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 472.

²⁸ Dündar, *age*, s. 171; https://tr.wikipedia.org/wiki/Gürcü_Hatun (E.T. 03.04.2023).

Malatya şehrini ele geçirmek amacıyla sıkıştırması üzerine Selâhaddin Eyyübî'nin yanına sığınarak onun kardeşi Melik Âdil'in kızı ile evlenmiştir.²⁹ Hiç şüphesiz ki Müzzeddin Kayserşah bu siyasi evliliği Selâhaddin Eyyübî'yi yanına çekmek için yapmıştır.

Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ilk evliliğinden I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad'ın dünyaya geldiği bilinmektedir. Rükneddin Süleymanşah'ın Türkiye Selçuklu tahtını ele geçirmesi üzerine Bizans'a sığınan I. Gıyâseddin Keyhüsrev, İstanbul'da yaşadığı sırada Mavrozomes'in kızı ile ikinci evliliğini yapmış ve bu evlilikten küçük oğlu Celâleddin Keyferidûn dünyaya gelmiştir.³⁰ I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in bu evliliği Bizans'ı yanına çekmek için yaptığı aşıkârdır. Bu ve benzeri olaylar hatunların dolaylı veya dolaysız olarak yaptıkları evliliklerle ülkelerin siyasetine yön vererek, kaderlerini değiştirebildiklerini kanıtlar niteliktedir.

Sonuç

Türk toplumunda ve hâkimiyet sisteminde kadınlar, İslamiyet öncesinden bu yana özel ve önemli bir statüde yer almaktadır. Eski Türk devletlerinde Türkan unvanına sahip kadınların eşleri olan hükümdar uzakta olduğu zamanlarda kurultaya dahi başkanlık ettikleri, hükümdarların bu hatunlar ile birlikte elçileri kabul edebildikleri, emirnameleri onlar ile birlikte çıkarabildikleri ve önemli toplantılara eşleri olan bu hatunlarla katılmak zorunda oldukları bilinmektedir. Bu gelenek İslamiyet'in kadına değer vererek kadın-erkek eşitliğini emretmesi üzerine Türklerin Müslümanlığı seçmesiyle birlikte değişmeye devam etmiştir. Zira eski Türk devletlerinde olduğu gibi Müslüman Türk Devletleri'nde de kadının ayrı bir statüde olarak değer ve önem görmesi bu durumu desteklemektedir. Büyük Selçuklu Devleti'nde hükümdara naiplik dahi yapabilen kadınların bu devletin hükümdarlarıyla aynı soy bağından gelen Türkiye Selçuklu Devleti'nde de iktidarda söz sahibi olarak devlet siyasetinde etkili bir rol oynadıkları görülmektedir. Zira melikeler yaptıkları siyasi evliliklerle şehzadelerin kendilerine müttelik bularak güçlenmelerini dolayısıyla tahta çıkmalarını sağlamışlardır. Gerçekleştirilen bu siyasi evliliklerle devletlerin arasında yakınlaşmalar sağlanırken yapılması planlanan ancak gerçekleştirilmeyen evlilikler yüzünden savaşlar meydana gelmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nde siyasi amaçla Çaka, Dânişmend, Artuk, Saltuk ve Mengücek Beylikleri, Haçlılar, Ermeniler, Gürcistan Krallığı, Bizans İmparatorluğu, Abbâsî, Harezmşahlar, Eyyübî, Altın Orda ve İlhanlı Devletleri, Zengî Atabeyliği ve Selçuklu hanedanlık üyeleriyle kız alıp vererek akrabalıklar meydana getirilmiştir. Bu suretle Selçukluya gelin olarak gelen melikeler kadar gelin giden melikelerinde önemli siyasi olaylara imza attıkları, bu melikelerin çoğunun kendi oğullarını tahta çıkarmak için uğraştıkları ve bazı melikelerin ise oğullarını ortadan kaldırarak iktidarı ele geçirmek için çaba sarf ettikleri görülmektedir. Kimi melikelerin buldukları bölgelerin güvenliklerini sağlayarak halk tarafından itibar gördükleri, kimilerinin ise iç karışıklıklara sebebiyet vererek meydana gelen isyanların baş sorumlusu oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kimi Türkiye Selçuklu sultanlarının, eşlerine çok güvendikleri bu nedenle başkentlerinin savunmalarını dahi onlara bıraktıkları tarihi kayıtlarda karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca hükümdar olan eşleri vefat eden Selçuklu melikelerinin mevkilerini kaybetmemek ve devlet idaresindeki siyasi yetkilerini sürdürmek için kendilerini muhafaza edecek statüde güçlü bir iktidarın himayesine girerek onlarla evlendikleri görülmektedir. Devrin ana kaynaklarının incelenmesi neticesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nde kendinden önceki Türk ve Müslüman devletlerinde olduğu gibi melikelerin gerek yaptıkları siyasi evliliklerle gerekse sultanların kızı olmaları vasfıyla devlet siyasetine yön vererek önemli siyasi olaylara imza attıkları anlaşılmaktadır. Özellikle ilk kadın hükümdarın Türklerin arasından çıkmış olması ve eski Türk devletlerinden başlayarak İslam'ın kabulüyle birlikte devam eden ananevi bir gelenek olarak kadına verilen özel statü ve değer Türk kültürünün diğer toplumlara örnek teşkil etmesini sağlayarak, eski Türk ahlakının ve İslami değerlerin yüceliğini ortaya koymaktadır.

²⁹ İbnü'l-Esir, *age*, C. 10, s. 74; Abû'l-Farac, *age*, s. 458.

³⁰ Khoniates, *O City of Byzantium*, s. 343; Niketas Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206), İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Çev: Işın Demirkent, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 210; Uyumaz, "agm", s. 404-405.

Kaynakça

A. Araştırma ve İncelemeler

- AHMED BİN MAHMUD, *Selçuk-nâme*, Haz.: Erdoğan Merçil, C. 2, Türk Tarih Kurumu, İstanbul 1977.
- AKSARÂYÎ, KERÎMÜ'D-DİN MAHMUD, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.
- ANNA KOMNENA, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, Çev: Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996.
- ANNA KOMNENA, *The Alexiad*, Çev: Elizabeth A.S.Dawes, Cambridge, Ontario 2000.
- ATAOĞLU, M. Remzi, *Hısn-ı Keyfa Artuklu Devleti*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1989.
- AYAN, Ergin, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Hanedan Evlilikleri*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.
- AYGÜN, Serpil, "Kültegin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Kadın Üzerine Kısa Bir İnceleme", *Kültür Dergisi*, S. 103, Ocak-Şubat 1994, s. 58-61.
- ÂZÎMÎ, *Azîmî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143/44)*, Çev: Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006.
- DEMİRCİ, Mustafa, "Selçuklular ile Danişmentliler Arasındaki Evlilikler ve Evlilik Diplomasisi", *Dânişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Bildiriler*, 2016, s. 41-50.
- DÜNDAR, Seval Orhan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Evlilik*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2021.
- EL-CENÂBÎ, *Cenâbî Mustafa Efendi'nin el-'Aylemü'z-zâhir fi ahvâli'l-evâil ve'l-evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, Haz.: Muharrem Kesik, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Âbideleri*, Hisar Gazetesi Yayınları, Ankara 2003.
- EROĞLU, Türker- Kılıç, Hatice Çiğdem, "Türk İnançları ve İnanışlar", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 49, 2005, s. 749-770.
- GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Haz.: Mehmet Kaplan, T.C. Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, İstanbul 1967.
- GREGORY ABÛ'L-FARAC, *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, C. 2, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.
- GÜNDÜZ, Ahmet, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletleri'nde Kadının Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 5, S. 5, Ekim 2012, s. 129-148.
- IOANNES KINNAMOS, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Çev: Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.
- IOANNES KINNAMOS, *Deeds of John and Manuel Comnenus*, Çev: Charles M. Brand, Columbia University Press, New York 1976.
- İBN VÂSİL, *Mufarricu'l-Kurûb fi Ahbâr Benî Eyyûb*, Nşr: Cemâleddin al-Şiyyâl, C. 2, Matba'atü Câmi'etü Fûâd, Kahire 1957.
- İBNÜ'1-ESİR, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-târîh Tercümesi*, Çev: Abdülkerim Özyayın, C. 10-11, İstanbul 1987-1989.

- KAÇIN, Bülent, *Selçuklu Hatunları, Büyük Selçuklu Devleti Hanedan Üyelerinin Siyasî Evlilikleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2017.
- KAFESOĞLU, İbrahim, “Selçuklular”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul 1967, s. 353-416.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.
- KALELİ, Emrullah, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2004.
- KESİK, Muharrem, “Türkiye Selçukluları-Dânişmendliler İlişkilerinde Siyasî Evlilikler ve Hatunların İdaredeki Rollerini”, *Erciyes Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırma Merkezi, I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Selçuklu Siyasi Tarihi Bildiriler (Kayseri, 27-30 Eylül 2010)*, 2014, s. 381-398.
- KESİK, Muharrem, “Yağlıbasan Devrinde Dânişmendliler-Türkiye Selçukluları İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 37, Temmuz 2002, s. 137-147.
- KESİK, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.
- NİKETAS KHONİATES, *Niketas Choniates Historia, Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, Çev: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.
- NİKETAS KHONİATES, *Niketas Choniates'in Historia'sı (1195-1206), İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Çev. Işın Demirkent, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2013.
- NİKETAS KHONİATES, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Çev: Harry J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1984.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Dânişmendliler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 469-474.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990.
- ÖZBEK, Süleyman, “Türkiye Selçuklu Devleti ile Eyyübîler'in Siyasî İlişkileri”, *İslâm Medeniyeti Tarihi, Selçuklular*, Ed. Muhammed Ali Alioğlu, Siyer Yayınları, C. 10, İstanbul 2018, s. 317-358.
- SERTKAYA, Pınar, *Türk Tarihinde Terkenler*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011.
- SOLMAZ, Sefer, “Emîr Gazi”, *Konya Ansiklopedisi*, C. 3, Konya 2012, s. 185-186.
- SOLMAZ, Sefer, *Dânişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2001.
- SÜMER, Faruk, “Anadolu Selçukluları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 380-384.
- SÜMER, Faruk, “Selçuklular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 365-371.
- SÜRYANI MİHAİL, *Süryani Mihail Vakayinâmesi*, Çev: Hrant D. Andriasyan, C. 2, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'ndeki 44-2 numaralı basılmamış nüsha, Ankara 1944.
- TURAN, Osman, “Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan”, *Türkler*, C. 6, Ankara 2002, s. 566-579.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.

URFALI MATEOS, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev: Hrant D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

UYUMAZ, Emine, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Meliklerin Evlilikleri", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler*, C. 2, 2001, s. 397-421.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz Edgüer, *Sivas Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1346/1928.

WILLERMUS TYRENSİS, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, Çev: Emily Atwater Babcock-A. C. Krey, Columbia University Press, New York 1943.

WILLERMUS TYRENSİS, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıcından Kudüs'ün Zaptına Kadar*, Çev: Ergin Ayan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.

B. İnternet Erişim Adresleri

https://tr.wikipedia.org/wiki/Gürcü_Hatun (E.T. 03.04.2023).

Summary

The Turkey Seljuk's sought to resolve conflicts with other state and principalities, to secure a strong ally in battles for the struggle sultanate or against a common enemy, to ensure their survival, to gain influence, power, and territory, and so on for these reasons, they formed kinship ties through political marriages. As a result of the political marriages, women managed to have a say in the state administration in the places they went, contributed to the defense of the country when necessary, made efforts to make their own sons sultan after the death of their spouses, or ensured that the people they married became the new rulers of the region they were in. For women who had been wives of rulers since the ancient Turkish states, took the title of "katun/hatun," followed the ruler in administration and state rituals, and played an effective role in power.

This situation remained unchanged after the Turks joined Islam. Turkish women took place an important status in social life, and it was found that Turkish women who married sultans in medieval Turkish states were also quite effective in states governance. As a matter of fact, this tradition is also encountered in the Great Seljuk State, and when the ruler was away from the state center, the woman had sufficient political skills and knowledge to act as his deputy. Undoubtedly, women played an active role in political life by having a special status in the Turkey Seljuk State, which came from the same lineage as this state. For this reason, in the Turkey Seljuk State, the melikes caused many events to occur between the dynasties with which kinship ties were established through their political marriages. Although it is seen that the marriages of the melikes in the Turkey Seljuks were generally made for political purposes at the request of their father, marriages made with the melikes who came as spouses to the sultans were made for the same purpose. Until the Mongol invasion, Turkey Seljuk State established kinship with other Turkish, Muslim principalities and states, Byzantine Empire, Georgia Kingdom, Crusaders and Armenians by taking and giving daughters and this situation continued to be applied as a state policy until the collapse of the state.

Turkey Seljuk melikes who lost their spouses remarried in order to retain their positions and continue to participate in states governance. Their ambitions for power sometimes brought the states in which they were in to the brink of collapse, and sometimes they saved them from collapse with clever and strategic political interventions. In this article, it has been tried to give information about the effects of the melikes playing an effective role in the state administration through the political marriages on the Turkey Seljuk State on the political history of this state. The introductory section of the research provides information on the position and importance of women in the Turkey Seljuk State. Next, the effects of women on power in the former Turkish states is explained, and with which principalities and states the Great Seljuk and Turkey Seljuk States established kinship by making political marriages. Examination of the information in the sources, revealed that the Turkey Seljuk State established into kinship with several states and principalities through marriages for political purpose. Then, information was given about the impact of women on power in the Turkey Seljuk State and as a result of the research, it was found that women in the Turkey Seljuk State, as well as in the pre-Islamic and post-Islamic Turkish states, played an active role in power and signed important political events.

